

Nr 23

Utlåtande i anledning av väckt motion angående utställande av check utan täckning.

Första lagutskottet har behandlat en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 380, av herr *Börjesson* i Falköping. I motionen hemställes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om förseelse mot 74 § checklagen i enlighet med vad i motionen anförts.

Motionen har varit föremål för remissbehandling.

Inledning

Enligt 4 § *checklagen* den 13 maj 1932 skall utställare av check hos trasatbanken äga ett mot checksumman svarande tillgodohavande, över vilket han på grund av uttrycklig överenskommelse eller eljest föreliggande omständigheter äger förfoga medelst check. I lagrummet lämnas därjämte hänvisning till en i 74 § *checklagen* upptagen straffbestämmelse rörande utställande av check utan täckning. I nämnda lagrum stadgas straff å dagsböter eller fängelse i högst ett år för den som med uppsåt till annans förfång antingen utställt check utan täckning eller också före utgången av den tid inom vilken av honom utställd check skall uppvisas till betalning återkallat checken eller förfogat över täckningen. Bestämmelsen skall dock ej tillämpas om förfarandet är straffbart jämlikt 9 kap. brottsbalken, vilket kapitel handlar om bedrägeri och annan oredlighet. Den som av oaktsamhet förfar på sätt nyss sagts dömes till dagsböter; om brottet är grovt kan straffet bestämmas till fängelse i högst sex månader. I förevarande sammanhang må ock *brottsbalkens regler om bedrägeri*, 9 kap. 1 §, redovisas. Enligt nämnda lagrum skall den dömas för bedrägeri, som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseleddes eller någon i vars ställe denne är.

Frågan i vad mån straff kan drabba den som utställer check utan täckning berör, såsom torde framgå av det ovan antecknade, två spörsmål, nämligen dels under vilka förutsättningar förfarandet kan bestraffas såsom bedrägeri eller annat oredligt förfarande jämlikt 9 kap. brottsbalken, eller om handlingen, då något eller några av bedrägerirekvisiten saknas bör bedömas som förseelse mot 74 § *checklagen*. I praxis har utställande av check utan

täckning bedömts som bedrägeri då checken använts för betalning av varor eller tjänster som sålts eller lämnats under förutsättning av kontant betalning (NJA 1945 s. 348). Vidare har det ansetts som bedrägeri att förskaffa sig valuta genom check genom att förtiga att täckning saknas, och detta har gällt även om beloppet lyftes hos kontor tillhörande trassatbanken (högsta domstolens dom den 12 juni 1964 nr B 11). Då check utan täckning använts som betalning av skuld har bedrägeriet i förekommande fall ansetts riktat mot den honorerande banken (högsta domstolens dom den 12 juni 1964 nr B 10). Som redan nämnts gäller som förutsättning för tillämpning av 74 § checklagen att utställande av check utan täckning skett »till annans förfång». I praxis har förfång i checklagens mening icke ansetts föreligga då trassatbanken inlöst checken (SvJT 1963 rfs. 68). Till stöd för denna tolkning har vissa uttalanden i förarbetena till checklagen, för vilka nedan lämnas redogörelse, åberopats. Frågan synes dock icke ha prövats i högsta instans.

Genom cirkulärskrivelse den 15 juli 1964 nr 138 angående checkbedrägeri har *riksåklagarämbetet* underrättat rikets allmänna åklagare om innehållet i bl. a. ovan anmärkta domar av högsta domstolen den 12 juni 1964 nr B 10 och B 11.

Ur förarbetena till checklagen, m. m.

Vid en internationell konferens i Genève år 1931 utarbetades och under-tecknades av flertalet europeiska stater, däribland Sverige, bl. a. konvention om gemensam checklag. På grundval av denna konvention och i samarbete med de nordiska grannländerna utarbetade därefter sakkunniga, Sveriges delegerade vid Genèvekonferensen, förslag till checklag m. m. (SOU 1931: 28). Sedan lagrådets yttrande inhämtats över förslaget framlades för 1932 års riksdag proposition i ämnet (nr 3). I ärendet avgav första lagutskottet utlåtande (nr 11), vilket godkändes av riksdagen.

I anslutning till den i 4 § checklagen upptagna föreskriften om täckning anförde *de sakkunniga*:

Vad beträffar denna [] föreskrift innehåller Genèvevetexten intet uttalande om påföljden av dess åsidosättande. Att någon checkrättslig påföljd härvidlag icke kan ifrågakomma torde i själva verket vara uppenbart. I alla händelser är det uteslutet att låta saknaden av täckning medföra handlingens ogiltighet såsom check, en påföljd som esomoftast skulle drabba godtroende checkinnehavare. Lika uppenbart finna de sakkunniga det emellertid vara, att påbudet om täckning, vilket i själva verket utgör kärnpunkten i en checklag, bör på ett eller annat sätt kraftigt upprätthållas. I det effektiva genomförandet av detta påbud se de sakkunniga den säkraste garantin för att checken skall kunna vinna och bibehålla det förtroende som utgör förutsättningen för ett allmännare bruk av detta betalningsmedel, och de sakkunniga hava för sin del ej tvekat att av hänsyn härtill förorda en bestämmelse som med straffpåföljd belägger utställandet till annans förfång av check

utan täckning, såväl när det sker uppsåtligen, som när det sker av vårdslöshet. En dylik bestämmelse kan enligt de sakkunnigas mening lämpligen erhålla sin plats i 22 kap. 13 § strafflagen, men det har ansetts önskvärt att en erinran om dess förefintlighet inflyter i nu förevarande §. Bestämmelser i liknande syfte föreslås av delegerade från Finland och Norge, varemot man å dansk sida trots sig kunna undvara en straffbestämmelse i ämnet.

I motiven till det föreslagna stadgandet i 22 kap. 13 § strafflagen uttalade *de sakkunniga*:

I motiveringen till checklagsförslaget 4 och 32 §§ hava de sakkunniga framhållit vikten av att den som, med uppsåt eller av vårdslöshet, till annans förfång antingen utställer check utan täckning eller ock, före uppvisningstidens utgång, utan giltigt skäl återkallar check, blir underkastad straffpåföljd. Att straffbudet kommer att omfatta icke allenast uppsåtligt åsidosättande av checklagens påbud om täckning eller uppsåtligt missbruk av möjligheten att återkalla check, utan även ett kulpöst förhållande, är angeläget, framför allt av hänsyn till svårigheten att åstadkomma bevisning om förefintligheten av uppsåt hos den felande. Enligt de sakkunnigas mening hör det ej heller möta betänklighet att bestraffa även den som av vårdslöshet eller oförstånd gör sig skyldig till sådant förfarande som den föreslagna straffbestämmelsen åsyftar. Visserligen är det ej uteslutet, att även en personligen oförvitlig utställare kan råka att av förbiseende draga en check utan täckning eller på grund av oförstånd eller missuppfattning återkalla en check, då verklig anledning därtill saknades. Men genom det i förslaget gjorda förbehållet att åtgärden för att kunna straffas skall hava lett till annans förfång torde vara förebyggt, att straffbudet skulle kunna användas i chikanöst syfte, och den ifrågasatta strafflatituden synes lämna utrymme åt behörigt beaktande av de väsentligt olika förhållanden, under vilka tillämpning av straffbudet kan ifrågakomma.

Föredragande *departementschefen* anförde i nu berörda hänseende bl. a. följande.

— — — Vid granskningen inom lagrådet [] har en ledamot hemställt att den föreslagna straffbestämmelsen angående utställande av check utan täckning måtte utbytas mot ett stadgande av innebörd att den, som uppsåtligen utställer check med vetskap om att täckning saknas, skall, där checksumman icke blir utbetalad vid checkens uppvisande, straffas med böter eller fängelse i högst ett år, och att den, som av vårdslöshet förfar på liknande sätt, skall straffas med böter. En annan av lagrådets ledamöter har hemställt, att de i förslaget avsedda förfarandena måtte beläggas med straff, allenast där de skett med uppsåt eller av grov vårdslöshet samt därjämte till annans förfång. Två ledamöter hava i det hela icke haft något att erinra mot den föreslagna bestämmelsen men i fråga om tolkningen av den uppställda förutsättningen »förfång» uttalat, att en olägenhet av alldeles oväsentlig betydelse — såsom ett ringa dröjsmål, då sådant fall ej vore för handen, att betalning vid uppvisandet i trassatbanken vore av avsevärt intresse för checkinnehavare — näppeligen enligt vanligt skäligt bedömande innefattade ett verkligt förfång för checkinnehavaren och därför ej borde anses utgöra ett förfång i förslagets mening. Det syntes dessa ledamöter böra övervägas, huruvida till förekommande av den enligt deras mening icke avsedda tolkningen — att förfång under alla förhållanden skulle anses förelig-

ga, så snart betalning ej erlagts vid uppvisandet — någon jämkning i den föreslagna lydelsen måhända kunde äga rum.

Då utställandet av checker utan täckning innebär icke blott en fara för den enskilde checkmottagaren utan är ägnat att undergräva det allmänna förtroendet för checken såsom betalningsmedel, är det enligt min mening av synnerlig vikt, att kravet på täckning för utställd check strängt upprätthålles. Det skydd, som straffbestämmelsen mot bedrägeri erbjuder, är i detta avseende icke tillfyllest. Detta visar sig framför allt i sådana fall, då svikligt uppsåt icke bevisligen förelegat, men utställaren lättsinnigt antagit, att han skulle kunna anskaffa täckning, eller ock av värdslöshet underlåtit att förvissa sig om att täckning förefunnnes. Även om utställaren varit fullt medveten om att han icke skulle bli i stånd att sörja för checkens infriande, kan för övrigt bedrägeribestämmelsen vägra tjänst, såsom då vederlag icke lämnats för checken eller vederlaget gjorts beroende av checkens infriande.

Behovet av en kompletterande straffbestämmelse angående utställande av check utan täckning torde därför ligga i öppen dag. Det synes mig ock tydligt, att densamma icke kan begränsas till sådana fall, i vilka utställaren varit medveten om att checken icke komme att infrias och sålunda uppsåtligt kränkt mottagarens rätt att erhålla betalning å checken. Att åstadkomma bindande bevisning om sådant uppsåt kan uppenbarligen erbjuda betydande svårigheter, och en straffbestämmelse, som avsåge endast det uppsåtliga brottet, skulle därför säkerligen bli av ringa praktisk betydelse. Även bortsett härifrån tala starka skäl för att låta straffbestämmelsen omfatta jämväl vårdslöst förfarande. De lättsinniga checktransaktionerna innebära nämligen en sådan fara för checkrörelsens sunda utveckling, att en straffpåföljd måste anses väl motiverad. Detta har även vitsordats av lagrådets samtliga ledamöter, därvid dock viss meningsskiljaktighet rått, huruvida straffbestämmelsen borde gälla vårdslöshet i allmänhet eller endast grov vårdslöshet.

Straffbestämmelsens uppgift att allvarligt understryka nödvändigheten att sörja för täckning låter det framstå såsom mindre tilltalande att giva bestämmelsen sådan innebörd, att endast de svåraste formerna av vårdslöst förfarande drabbas av straff. Å andra sidan är det emellertid påtagligt, att straffbestämmelsen ej bör erhålla så vidsträckt avfattning, att den kan användas i chikanöst syfte. Den nödvändiga begränsningen synes mig lämpligen böra sökas, icke i själva vårdslöshetens grad utan i den kränkning av annans rätt, vari förfarandet utmynnar.

Straffpåföljden har i de sakkunnigas förslag icke direkt anknutits till den rent formella rättskränkning, som består i att checkinnehavaren icke erhåller betalning omedelbart vid uppvisandet, utan gjorts beroende av att han genom utställarens förfarande lidit förfång. Huruvida ett verkligt förfång föreligger, måste avgöras efter vanligt skäligt bedömande. Såsom inom lagrådet framhållits, bör straffansvar icke kunna göras gällande, om i nämligen nära anslutning till förklaringen att täckning för checken saknas banken efter förhandling med utställaren eller också denne själv inlöst checken. Och om det måste framstå såsom uppenbart för checkinnehavaren, att ett misstag föreligger och att han vid en omedelbar hänvändelse till ut-

ställaren skulle erhålla täckning, synes han — då sådant fall ej är för handen, att betalning vid uppvisandet i trassatbanken är av avsevärt intresse för honom — icke skäligen kunna undandraga sig att giva utställaren tillfälle att lämna betalning för checken. En olägenhet av alldeles oväsentlig betydelse, såsom ett ringa dröjsmål, då fall ej föreligger, varom nyss erinrats, innefattar näppeligen enligt vanligt skäligen bedömande ett verkligt förfång för checkinnehavaren och bör därför ej uppfattas såsom ett förfång i lagens mening. Att genom en omformulering av de sakkunnigas förslag ytterligare understryka detta synes mig svårligen låta sig göra. Då genom den prövningsfrihet domstolarna enligt förslaget erhålla torde vara på ett betryggande sätt förebyggt, att bestämmelsen användes i chikanöst syfte, anser jag mig sålunda böra biträda de sakkunnigas förslag i denna del.

Första lagutskottet, på vars förslag ifrågavarande straffbestämmelser upptogs i en särskild paragraf i checklagen, 74 §, anförde beträffande ifrågavarande stadgande bl. a. följande.

Då förevarande straffbestämmelser avse att skydda ett allmänt intresse, nämligen förtroendet för checkrörelsen, hava brotten såväl i K. M:ts som i utskottets förslag lagts under allmänt åtal. Härtill hava viktiga praktiska skäl medverkat. Gränsen mellan bedrägeribrottet och den uppsåtliga checkförbrytelsen, å ena sidan, och mellan sistnämnda förbrytelse och det vårdslösa förfarandet, å den andra, är flytande. Uppställer man olika åtalsregler för olika fall, ligger därför den faran nära, att ett åtal, som på goda grunder anställts för ett svårare brott, måste, då bevisningen i denna del icke visar sig vara tillräcklig, av domstolen helt avvisas, oaktat uppenbarligen åtminstone en ringare förbrytelse föreligger, beträffande vilken emellertid åklagaren saknar åtalsrätt. Härtill kommer, att den, som har de största möjligheterna att bedöma det sätt, varpå en kontoinnehavare sköter sin checkräkning, nämligen trassatbanken, icke vid checkförbrytelser är behörig målsägande och följaktligen, om checkförbrytelserna göras till målsägande- eller angivelsebrott, saknar möjlighet att åtala brottet eller angiva det till åtal.

I *interpellation vid 1964 års riksdag* frågade herr Börjesson i Falköping chefen för justitiedepartementet, huruvida denne avsåg att genom skärpning av checklagen eller på annat sätt effektivare söka motverka brottsligt förfarande med checkar. I svar på interpellationen uttalade *chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling*, att han var medveten om att checkväsendets expansion under senare år hade fört med sig ett ökat antal checkmissbruk, vilket förhållande bl. a. påpekats i en framställning till Kungl. Maj:t från Svenska bankföreningen om ändring i 74 § checklagen, men att han ej var beredd att för det dåvarande utlova något initiativ till skärpta straffbestämmelser på området. Enligt departementschefen måste frågan därom först beredas inom justitiedepartementet.

Skrivelse av Svenska bankföreningen

I den i ovan redovisade interpellationssvar berörda skrivelsen till Kungl. Maj:t från Svenska bankföreningen, dagtecknad den 14 oktober 1964, hemställer föreningen, att sådan ändring vidtages i 74 § checklagen, att jämväl fall, där trassatbank lämnat betalning för checkar utan täckning, kommer att omfattas av straffbestämmelsen.

Inledningsvis anföres i skrivelsen:

Användandet av checkar som betalningsmedel har under de senaste åren fått en mycket kraftig utbredning. Anledningen härtill är främst det s. k. checklönesystemet. Antalet checkkonton inom de svenska affärsbankerna uppgick år 1950 till 180 176; motsvarande siffra år 1963 var 713 525, checkräkningskrediter ej inräknade. Härav var ca 500 000 checklöneräkningar.

Ökningen av antalet checklöneräkningar kommer med all sannolikhet att fortsätta än ytterligare, eftersom man såväl från det allmännas som från näringslivets sida funnit systemet med checklön erbjuda påtagliga fördelar både ur redovisnings- och kostnadssynpunkt. Bankerna strävar därför efter att genom alltmer rationella arbetsmetoder kunna taga emot det stora antal checkar i omlopp, som blivit följderna av checkväsendets snabba utveckling. Som ett led här i har bankerna nu i allt större utsträckning infört databehandling av checkmaterialet.

Med checkväsendets ökade utbredning har emellertid även följt en kraftig ökning av antalet brottsliga förfaranden med checkar, främst då i form av utställande av checkar, för vilka täckning saknas. Enligt uppgift av kriminalpolisen i Stockholm ingav bankerna 93 polisanmälningar under år 1960 samt ca 950 under år 1963. Dessa anmälningar avsåg väsentligen brottsliga förfaranden med checkar. Inom kriminalpolisen i Stockholm är för närvarande en arbetsstyrka å 10 personer ständigt sysselsatt enbart med utredningar om brott, begångna mot banker men trots detta torde en förstärkning av denna styrka vara nödvändig.

Sedan i skrivelsen redovisats vissa i anslutning till bestämmelserna i 74 § checklagen under förarbetena gjorda uttalanden, anföres vidare:

Den förutsättning, på vilken uttalandena i förarbetena sålunda torde byggas, kunde vid tiden för checklagens tillkomst, då antalet checkkonton var förhållandevis ringa, möjligen gälla för trassatkontorets vidkommande. I våra dagar är emellertid antalet checkar i bankernas kassarörelse så stort, att det i allmänhet icke låter sig göra för kassören att vid mottagandet av varje check kontrollera, huruvida täckning finnes, detta icke ens om checken presenteras vid det räkningsförande kontoret. Sålunda sker inom ett flertal banker bokföring av checkar vid en för ett antal kontor gemensam datacentral, och viss tid förflyter innan meddelande om ett kontos ställning därifrån kommit det räkningsförande kontoret till handa. Den omständigheten, att en check kan presenteras icke blott vid det räkningsförande kontoret eller vid kontor tillhörande samma bank som detta utan även vid annan bankinrättnings kontor, medför vidare att man vid visst tillfälle icke av kontot kan utläsa, huruvida detta rätteligen har sådan behållning som

erfordras för att vid bokföringstidpunkten täcka checken tillsammans med övriga vid samma tidpunkt inkomna av räkningshavaren utställda checkar. I en del fall innebär moderna bokföringsanordningar dessutom, att bokföring beträffande honorerade checkar sker vid ett centralkontor, dit de i detta hänseende anslutna kontoren insänder sitt material. Härigenom vinner man, att moderna och effektiva bokföringsmetoder, som sparar såväl arbetskraft som kostnader, kan komma till användning även beträffande bankrörelse på mindre orter.

På grund av nu angivna förhållanden inträffar i ett stort antal fall att betalning kommer att lämnas för checkar, för vilka täckning i själva verket saknas antingen redan då de presenteras eller då de skall bokföras på kontot. Detta innebär emellertid inte — vare sig betalning lämnas av trassatkontoret, av annat kontor tillhörigt samma bank eller av annat kreditinstitut — att trassatbanken *godkänt* övertrasseringen och lämnat vederbörande kredit, något som visar sig däri, att trassatbanken, då övertrassering har konstaterats, omedelbart tar kontakt med räkningshavaren och, om icke rättelse sker, finner sig nödsakad att göra polisanmälan. Detta erfordras, som ovan nämnts, bl. a. för att stärka allmänhetens förtroende för checkväsendet och genom bankens och myndigheternas reaktion avskräcka från missbruk.

Avslutningsvis uttalar föreningen bl. a. följande:

Bankföreningen har tidigare nämnt att en trassatbank vid mottagande av check av skilda skäl icke alltid kan fastställa, huruvida täckning finnes och att på grund härav i ett stort antal fall inträffar att betalning kommer att lämnas för checkar, för vilka täckning i själva verket saknas, då de skall bokföras på kontot. Att en trassatbank lämnar betalning för checkar, för vilka täckning saknas, har emellertid i betydande utsträckning även sin grund i den inlösenöverenskommelse, [] enligt vilken trassatbanken [] är skyldig att—under vissa förutsättningar—gentemot det honorerande institutet svara för förlust, som uppkommit på grund av vissa i överenskommelsen särskilt uppräknade omständigheter, av vilka den viktigaste är, att täckning saknades. Emellertid framgår av redogörelsen för inlösenöverenskommelsen att en trassatbank, då den lämnar betalning för en check utan täckning, vidhåller den principiella ståndpunkten att betalning har vägrats och att trassatbanken, i stället för att *inlösa* checken, förvärvar den regressrätt, som den honorerande banken har på grund av den vägrade betalningen.

Med det ovanstående har bankföreningen velat visa hur den nuvarande lagstiftningen och rättstillämpningen på här ifrågavarande område direkt motverkar en sund utveckling av checkrörelsen och leder till konsekvenser, som i längden allvarligt kan komma att minska allmänhetens förtroende för checkväsendet. En sund utveckling av checkväsendet är självfallet icke ett isolerat intresse för bankerna utan av stor betydelse för hela betalningsväsendet.

— — —

Utän att taga ställning till hur en ny straffbestämmelse bör vara utformad, vill bankföreningen blott erinra om, att begränsningen »till annans förfång» icke återfinnes i motsvarande bestämmelse i den norska checklagen. De argument mot en straffbestämmelse liknande den norska, som kommit till uttryck i förarbetena till checklagen och i en artikel av Erik Bergendal i Svensk Juristtidning 1939 sid. 588 ff, torde numera icke ha

samma aktualitet och styrka som tidigare. Bankföreningen vill emellertid samtidigt framhålla, att bankföreningen självfallet icke önskar någon ändring i det förhållandet att den, som mottager en check med *vetskap* om att täckning saknas, icke får något straffskydd.

— — —

Motionen

Till stöd för den i motionen gjorda hemställan anföres till en början:

Användandet av checkar som betalningsmedel har under de senaste åren fått en mycket stor utbredning. Anledningen härtill är främst det s. k. checklönesystemet.

Med checkväsendets utbredning har emellertid även följt en kraftig ökning av antalet brottsliga förfaranden med check, främst i form av utställande av checker för vilka täckning saknas.

Det har under senare år förekommit diskussioner om frågan om den straffrättsliga bedömningen av brott i form av utställande av check utan täckning. Vår nuvarande checklag daterar sig så långt tillbaka som till 1932. Lagen bygger på förarbeten som är en produkt av en tid då antalet checkkonton var förhållandevis ringa. Vid övertrassering kan i vissa fall inte ansvar för bedrägeri komma i fråga. Det gäller fall då trassatbanken lämnar betalning för den check eller de checker, varom fråga är. I dessa fall har inte domstolarna ansett sig kunna fälla till ansvar för förseelse mot 74 § checklagen. Man hänvisar därvid till förarbetena till checklagen från 1932.

Sedan delar av ovan redovisade uttalande av första lagutskottet återgivits, anföres vidare i motionen:

Genom att bankerna numera har ett vitt förgrenat system av filialkontor har de förutsättningar som förarbetena bygger på försvunnit. I förarbetena skiljer man inte mellan det kontor där checkräkningen föres, trassatkontoret, och andra kontor tillhöriga samma bank. Dessa filialkontor har inte större möjligheter än vilken annan bank som helst att kontrollera om täckning finnes.

Inte ens för trassatkontoret är det i våra dagar möjligt för kassören att vid mottagandet av varje check kontrollera huruvida täckning finnes.

Det är därför otillfredsställande att inte ansvar för bedrägeri kan komma i fråga mot den som lämnar check utan täckning, då trassatbanken eller något av dess kontor lämnat betalning.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionen från *riksåklagarämbetet, hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen och bankinspektionen*. Därjämte har tillfälle att avgiva yttrande beretts *Sveriges advokatsamfund*.

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker motionen, medan övriga remissorgan tillstyrker den begärda utredningen eller förklarar sig ej ha någon erinran mot att den kommer till stånd.

Riksdåklagarämbetet, som tillstyrker bifall till motionens hemställan, framhåller i sitt yttrande, att — i motsats till vad motionären synes antaga — redan enligt gällande rätt ansvar för bedrägeri kan ådömas den som mot check utan täckning uppbar betalning hos trassatbanken. Däremot förhåller det sig otvivelaktigt på det sättet, påpekar ämbetet, att förfång i checklagens mening ej synes uppkomma om trassatbanken utan anmärkning inlöser sådan check. Enligt ämbetet är vad som upptagits i Svenska bankföreningens skrivelse väl värt att beakta. Utöver vad i skrivelsen upptagits framhåller ämbetet som otillfredsställande att frågan om straffbarhet enligt 74 § checklagen i dess nuvarande lydelse ofta torde bli beroende av tillfälliga omständigheter, såsom att kontokontroll göres före utbetalningar till en checkborgenär eller ej.

Rikspolisstyrelsen anför:

Checken, som tidigare utnyttjades av ett relativt fåtal räkningshavare, särskilt inom affärsvärlden, har på senare år blivit ett allt vanligare betalningsmedel. Den användes nu inom så gott som alla samhällsgrupper. En bidragande orsak härtill torde bl. a. vara att checklönesystemet införts för stora grupper löntagare. Hos landets affärsbanker, sparbanker och jordbrukskassor finnes enligt uppgift för närvarande omkring 1 100 000 checkkonton. Antalet har på tio år mer än fyrdubblats. Av de nuvarande kontona är omkring 850 000 placerade i affärsbankerna. 600 000 av dessa utgöres av checklöneräkningar. Den ökade användningen av checken har bidragit till en ökad bankservice i form av inrättandet av nya filialkontor och öppethållande på andra tider än sedvanlig kontorstid. Härigenom och på grund av andra skäl har bankernas möjligheter till kontroller av att täckning finns för utställda och presenterade checkar i avsevärd utsträckning minskats. Den starkt ökade användningen av checken som betalningsmedel jämte den jämförelsevis minskade kontrollen har i icke ringa grad medfört att brottsligheten ökat i vad avser såväl förfalskningar och bedrägerier med checkar som utfärdande av checkar utan täckning. En intensifiering av bankernas kontrollerande verksamhet kan givetvis bidra till en nedgång i brottsligheten. Dock synes utvecklingen inom förevarande område kräva en omarbeting av de straffrättsliga reglerna, vilka tillkommit under en tid då förutläggningarna var annorlunda än nu. Gällande lagregler är svåra att tolka och synes på grund av sin beskaffenhet ställa alltför stora krav på utredning och bevisning. Därigenom kan de icke heller anses vara ägnade att i tillräcklig grad avhålla från straffvärda förfaranden.

På grund av vad som anförts anser rikspolisstyrelsen att en översyn av de ifrågakvarande lagbestämmelserna bör företagas i syfte att motarbeta övertrasseringar och annan brottslighet i avseende å checkar.

Bankinspektionen erinrar inledningsvis om att användningen av checkar som betalningsmedel genom det hastigt expanderande checklönesystemet

under de senaste åren fått en mycket stor omfattning, medan samtidigt antalet checkbedrägerier och andra oredliga förfaranden med checkar vuxit på ett sätt som otvivelaktigt inger betänkligheter och förorsakar både det allmänna och bankerna betydande besvär och kostnader.

Bankinspektionen försätter därefter:

— — — I och för sig är detta icke ägnat att förvåna. Helt nya grupper av medborgare har utan egentlig urskillning anslutits till checklönesystemet — antalet checkräkningshavare i riket överstiger i dag 1 miljon — och det kan under sådana förhållanden knappast undvikas att checkhäften sätts i händerna på ett antal slarviga eller mindre nogräknade personer, som missbrukar sina räkningar. Inspektionen har för sin del varnat för denna utveckling, och det hade varit önskvärt att övergången till det nya löneutbetalningssystemet skett med något större varsamhet. Någon återvändo finnes emellertid icke; snarare har man att emotse en ytterligare ökning av antalet checkräkningshavare.

I detta läge vore det enligt inspektionens mening en illusion att tro att de påtalade missförhållandena skulle kunna botas enbart genom åtgärder på strafflagstiftningens område. Det kan kanske till och med från olika synpunkter ifrågasättas, om skärpt straffhot är det rätta korrektivet då man, som här skett, plötsligt sätter i händerna på en mycket bred allmänhet — unga och gamla — ett betalningsmedel för vilket de icke är mogna och som så lätt kan missbrukas. Vad som här främst behövs är uppfostran och energisk propaganda för en riktig användning av det — för de flesta — nya betalningsmedlet. Härvidlag ankommer det på bankerna själva att leda utvecklingen in på sunda banor. Bankernas redan vidtagna kontroll- och övervakningsåtgärder bör effektiviseras. När det är fråga om att öppna nya checklönekonton bör genom större försiktighet från bankernas sida ett tillfredsställande urval ske, så att risken för missbruk minskas redan från början. Vidare bör tillses att legitimationshandlingar tillskapas under betryggande kontroll. Därjämte bör bankerna på ett tidigt stadium ingripa mot kontohavare som gör sig skyldiga till övertrasseringar, t. ex. genom avstängning; i motsatt fall får kontohavaren lätt den uppfattningen att banken tolererar hans förfarande. Även andra åtgärder är tänkbara.

Det sagda utesluter inte att bestämmelserna om checkbedrägeri i 74 § av 1932 års checklag, som tillkommit under helt andra förhållanden än de nuvarande, kan behöva revideras i vissa hänseenden. Inspektionen har därför ingenting emot att den av motionären begärda utredningen kommer till stånd.

Advokatsamfundet, genom dess styrelse, diskuterar inledningsvis i sitt yttrande bedrägeribestämmelsernas tillämplighet på de fall då check utan täckning utställs och anför därefter:

Även om det sålunda alltjämt får anses i viss mån oklart hur långt tillämpligheten av brottsbalkens bedrägeriparagraf sträcker sig vid utställande av check utan täckning, kan det icke gärna ifrågakomma att nu ändra denna paragraf för att skapa ökad klarhet i detta hänseende. Liksom hittills måste åt rättstillämpningen överlämnas att närmare uppdraga gränserna för det enligt 9 kap. 1 § brottsbalken straffbara området. Det kan också sägas att

frågan om detta stadgandes tillämplighet rent praktiskt sett minskar i betydelse i den mån 74 § checklagen kan anses innefatta ett något så när tillfredsställande korrektiv mot otillbörliga förfaranden. — — —

I yttrandet behandlas fortsättningsvis förutsättningarna för tillämpning av 74 § checklagen samt beröres bankföreningens skrivelse. Därefter anförres:

Motionärens hemställan, som i allt väsentligt torde nära översstämma med bankföreningens önskemål, är enligt styrelsens uppfattning välgrundad, och styrelsen tillstyrker därför den begärda utredningen.

Styrelsen är självfallet icke beredd att nu närmare ange hur 74 § checklagen vid en omarbetning bör formuleras. Såsom framhållits av *Hessler* i Svensk Juristtidning 1964 sid. 529 kan det vara svårt att på ett tillfredsställande sätt avgränsa de fall där trassatbankens inlösande av täckningslös check skulle anses innefatta förfång för banken; uppenbarligen, säger förf., kan så icke vara fallet i alla de fall där dylikt inlösande sker. Bankföreningen har också i sin framställning framhållit att föreningen självfallet icke önskar någon ändring i det förhållandet att den som mottager en check med vetskap om att täckning saknas, icke får något straffskydd (Ekonomisk Revy 1964 sid. 526). Utan att taga ställning till hur en ny straffbestämmelse bör vara utformad, har bankföreningen erinrat om att begränsningen »till annans förfång» icke återfinnes i motsvarande bestämmelse i den norska checklagen. Huruvida denna begränsning även hos oss bör helt slopas är dock enligt styrelsens mening en mycket tveksam fråga, som får närmare undersökas, om den föreslagna utredningen kommer till stånd.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, som avstyrker motionen, anför bl. a. följande.

Hovrätten vill framhålla att mycket starka betänkligheter kan anföras mot en sådan utvidgning av straffbestämmelsen i 74 § checklagen som åsyftas i motionen och i bankföreningens framställning. Det är på mycket goda grunder som denna bestämmelse vid lagens tillkomst begränsades. Vad som åsyftades var att stärka förtroendet till checken såsom betalningsmedel genom att pålägga utfärdaren ett särskilt ansvar för att check utfärdas endast i den utsträckning som det finns täckning för denna. Däremot har det helt naturligt icke kunnat komma ifråga att innehavaren av en checkräkning i sitt förhållande till trassatbanken skulle hotas av en dylik straffbestämmelse, som sträcker sig längre än den allmänna strafflagens regler. Dem emellan föreligger ett vanligt civilrättsligt avtalsförhållande och, om kontoinnehavaren missbrukar bankens förtroende, kan detta utgöra grund för åtgärder från bankens sida i syfte att utfä gottgörelse eller att förhindra ett upprepande men det kan icke ensamt för sig grunda ett straffansvar. De skäl som anføres i motionen och i bankföreningens framställning gör härvid icke någon skillnad. Varken bankernas svårigheter att ordna en tillräcklig kontroll eller checklönesystemets kraftiga utbredning under senare år är något skäl att utvidga kontoinnehavarens straffrättsliga ansvar.

Härtill kommer att en sådan utvidgning måste anlagas vara helt betydelselös för att motverka de olägenheter som uppkommit. Dessa sammanhänger tydligen i främsta rummet med checklönesystemets tillväxt. Den starka ansvällningen av checkkontonas antal har medfört en stark stegring av be-

drägeri medelst check och av checkmissbruk, en stegring som synes vara procentuellt större än stegringen av antalet checkkonton. Detta beror tydligen på att checkkonton i stor omfattning, utan föregående kontroll, sättes i händerna på personer som saknar förmågan att sköta dem. Den kraftiga stegringen av antalet utlämnade checkhäften leder också till att sådana oftare än förr kan komma i obehörigs hand och därigenom bli missbrukade. Hovrätten har kunnat iakttaga i mål som varit föremål för dess prövning att checklönekonton tilldelas personer som saknar den ålder och den stabilitet i anställningsförhållandena som bör vara ett minimikrav för att de skall kunna motsvara förtroendet att sköta ett sådant konto. I en del fall har sådana konton tilldelats personer som på grund av sina tidigare förhållanden måste sägas vara uppenbart opålitliga. Det är helt verklighetsfrämmande att tänka sig att en utvidgning av straffbestämmelsen i 74 § checklagen skulle kunna lära dem att rätt sköta sina checklönekonton. En sådan utvidgning leder bara till en kraftig ökning av antalet mål om mera bagatellartade förseelser men träffar icke de allvarliga missbruken.

Den osunda utväxten av antalet checkkonton, som checklönesystemet har medfört, är så mycket mer olycklig som den tydligen har varit obehövlig. Den har framdrivits av bankernas intresse att öka sin likviditet genom att få disponera över outtagna löneomedel. De har för detta syfte erbjudit sig att avlasta arbetsgivarna administrationskostnader, vilket för arbetsgivarna har tett sig som en fördel. För löntagarna har systemet icke haft några fördelar. Den som har varit intresserad av att ha ett checkkonto och kunnat visa sig uppfylla förutsättningarna härför har redan förut kunnat skaffa sig ett sådant. Systemet innebär dock att också alla andra, som inte är funtade på det sättet att det passar dem att sköta ett sådant konto, nödgas att hämta ut sin lön med denna metod. Nödvändigt har det naturligtvis inte varit att ordna saken på det sättet. Praktiskt sett kunde det gå lika bra att öppna konton för löntagarna, där de kunde hos banken lyfta sin lön i ett sammanhang eller i mindre delar allt efter vars och ens önskan. Skälet till att man här använt sig av checksystem synes vara att andra typer av konton sedvanligen är räntebärande medan checkkonton antingen icke alls eller blott i begränsad utsträckning medför ränta. Det ter sig synnerligen oberättigat att, då detta system för löneutbetalning — som sålunda ensidigt uppbyggts för att tillgodose bankernas ekonomiska intressen — visar sig icke fungera tillfredsställande, söka bota bristerna genom att utvidga straffansvaret för ett stort antal löntagare som har tilldelats checkkonton som de inte har begärt. Den avgränsning mot en chikanös användning av straffbestämmelserna som eftersträvades vid lagens tillkomst skulle icke kunna upprätthållas vid en sådan utvidgning.

I en senare del av yttrandet diskuteras checklönesystemet som sådant. Enligt hovrättens mening är systemet förenat med sådana uppenbara olägenheter att dess bibehållande kan starkt ifrågasättas.

Sammanfattningsvis uttalar hovrätten att någon utredning i syfte att utvidga straffansvaret enligt 74 § checklagen icke bör ifrågakomma, medan det däremot kan vara önskvärt att få till stånd en mera allmänt syftande utredning rörande de risker och olägenheter som är förenade med den senaste tidens enligt hovrätten osunda utväxt av checklönesystemet.

Utskottet

Enligt 74 § checklagen är det belagt med straff att uppsåtligen eller av oaktsamhet till annans förfång utställa check utan täckning. Detta stadgande skall dock ej tillämpas om förfarandet är straffbart jämlikt 9 kap. brottsbalken. I praxis har förfång i checklagens bemärkelse icke ansetts föreligga i de fall checken inlösts av trassatbanken. Under hänvisning till de senaste årens kraftiga utveckling av checkväsendet och den därav följande ökningen av antalet checkmissbruk hemställes i förevarande motion om utredning, syftande till skärpning av checklagens straffbestämmelser.

Såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen för gällande rätt kan olika typer av checkmissbruk vara att bedöma som bedrägeri. Särskilt bör uppmärksammas att ansvar för bedrägeri kan ådömas den som mot uppvisande av check utan täckning förmår bank att lämna valuta för checken, och detta gäller — i motsats till vad motionären synes förutsätta — även om den utbetalande banken är trassatbank. De allvarigare formerna av checkmissbruk kan således redan enligt gällande rätt träffas av kännbara straffrättsliga reaktioner. En ändring av checklagens straffbestämmelser i enlighet med motionens syfte skulle således i första hand innebära en utvidgning av oaktsamhetsbrotten. Det kan enligt utskottets mening redan på grund härav ifrågasättas om man bör beträda den av motionären anvisade utvägen att komma till rätta med rådande missförhållanden. I stället torde dessa böra angripas med andra medel än straffrättsliga åtgärder. Såsom under remissbehandlingen framhållits, främst från hovrätten över Skåne och Blekinge men även från bankinspektionen, torde missförhållandena huvudsakligen ha sin grund i det sätt varpå checklönesystemet fått utvecklas. Den mycket snabba expansionen av checklönesystemet, som onekligen inrymmer vissa ekonomiska och praktiska fördelar, har medfört olägenheter i form av ökad brottslighet. Denna ogynnsamma utveckling torde i första hand kunna tillskrivas bristande förhandsgranskning av nya kontoinnehavare. Vid bedömning av det i motionen upptagna spörsmålet måste också beaktas att många nya innehavare av checklönekonto helt saknar vana att handha ifrågavarande betalningsmedel och därför av okunnighet kan göra sig skyldiga till överdragningar. Vad som därför i rådande situation torde vara mest angeläget och ändamålsenligt synes vara sanering av checklönesystemet samt intensifierad upplysning bland allmänheten rörande checkväsendet. Sådana och ytterligare åtgärder som härvidlag kan komma i fråga bör uppenbarligen i första hand vidtagas av bankerna och de övriga inrättningar, som tillhandagår med checkräkning. Från statsmakternas sida bör i allt fall nya straffrättsliga åtgärder icke i nuvarande läge övervägas.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,
att förevarande motion, II: 380, icke måtte föranleda någon
riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 april 1965

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Erik Svedberg, Ernulf, Arvidson, frö-
ken Mattson,* herrar Hjorth, Ferdinand Nilsson, Schött och Lundin;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, fru Kristensson, fru Lof-
qvist, herr Gustafsson i Borås, fröken Bergegren, fru Lindekvist, herrar Mar-
tinsson* och Larsson i Norderön*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.